

Palopäälne Piusa veeren.

VAHTSÕLIINA KIHlkUND

VAHTSÕLIINA KIHlkUNNA PIIR lätt hummogu puult Setomaa viirt pite ja müüdä Rāpinā kihlkunna piiri. A tõsõst külest juusk Põlva ja Rõugõ kihlkunna piiri pite nika ku Lätimaa ja Vinnemaani vällä. Kihlkunnal om suurust päält 600 km². Kerigukihlkund tetti siiä 1626. aastagal.

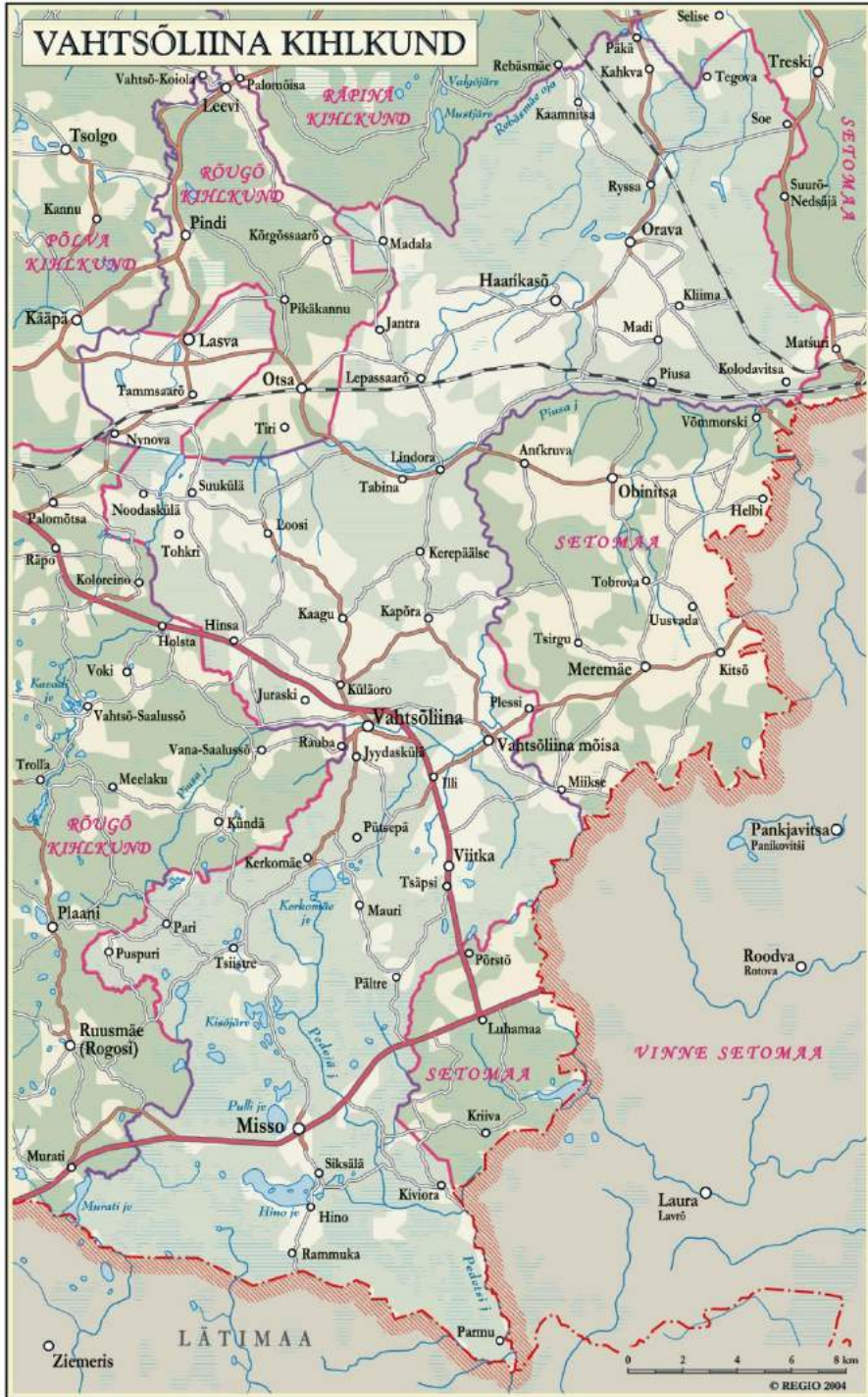
Vahtsõliina rahva elo tan piirinukan olõ-i kerge olnu. Näil om pallo naabriid: vindläse, seto ja lätläse. Noidõ kombõ ja kiil omma hoobis tõistsugumadsõ. Seost veerest omma üle käünü ka mitmõ võõra väe. Vahtsõliina kant om jo aastagasato hoitnu piiri hummogu- ja õdagupoolsidõ maiõ vaihõl.

SUURÕMBA JA TÄHTSÄMBÄ KOTUSÕ

VAHTSÕLIINA om vana kihlkunnasüä. Edimäne tiidmine *Nõenhus'*i vai *Novõi gorodok'i* kandsi kotsilõ om jo 1342. aastagast. Tuud Tarto piiskopi kandsi kotust om ildampa kutsut Vahtsõliina mõisas ja asundusõs. Seo ilma aigu om tälle pant ni-mes Vana-Vastseliina. Ildampa tekkü tiiristi pääle viil tõõnõ, vahtsõmb Vahtsõliina. Tuu om suur allõv vallamaja, kuulõ, puutõ ja kalmuaiaga. Vahtsõliina kerik om alõvist paar kilomeetret kavvõn.

MISSO om kihlkunna lõunaotsan Riia-Pihkva kivitii veeren. Vana nime olli täl hoobis *Pupgale* (1561) ja *Mischu* (1738). Rahvas om kutsnu Misso kolka viil Pugola kolgas. Täambäne Misso tegüsi vallamaja mano tiiristi pääle 20. aastagasaa alostusõn. Misson om kuul, kultuurimaja, kerigukõnõ, mõni puut ja mõtskund. Kalmuaid jääs Murati poolõ minnä suurõtii viirde.

VAHTSÖLIINA KIHULKUND

ORAVA om kihlkunna põhapuulsõn otsan. Tuu kotus käve Vahtsõliina kandsi ala ja Liivi sõa aigu läts Petseri kluustrilõ. Sis oll külä nimi *Suur-Vaigusitz*. Orava küllä teedäs jo 1638. aastagast. Taha lähküle tegünü mõisat naati kah Orava nimega kutsma. Viimätsel Vinne aol oll siin sovhoosikeskus ja täämbä omma kuul, vallamaja ni mõnõ poodi.

VAHTSÖLIINA KIHLLKUNNA KEELEST

VAHTSÖLIINA KIHLLKUNNA INEMIISI KIIL OM OLVNU PERIS VANAPERÄLINE. Suurõmba kotusõ olli kavvõn ja eleti küländ umaette. Vahtsõmb keelemuud ei olõ tan vanna kiilt kukkivõrra mõotanu.

Vahtsõliina keelen pruugitas näütuses esierälidselt hulga *h*-d. Seo kandi vanan keelen omma viil alalõ sääntse sõnamoodu nigu *magahamma, halõhus, varahappa, helehehe, saisahutma, hürmahütmä*. Nuu omma muial Võromaal jo inämbüisi häönü. Muial puul üteldäs sakõstõ *mõtsan, koton* ja *pähä*. A siin veeren oldas iks väega kimmähe *mõtsah* ja *kotoh* ni müts pandas *pähä*.

KU JÄLKI KEVVÄI NAKAS TULÕMA, LAULI VAHTSÖLIINA KARALATSÕ: Kägo kuuk kuusõ otsah, tarõ lävel tammõ otsah, kuuku!

*KÄGO KUUK: Tere, välle velekene,
punapõskõ poisikõnõ!
Ma tuu kuuma suvõkõsõ,
kipõ kiiniaokõsõ, kuuku!
Kutsu vällä kiholasõ,
pauguda vällä parmukara!*

*KARALATS LAUL VASTA: Kuugu, kuugu, käokõnõ,
helgi helle linnukõnõ, Kuugu
kuiva suvõkõista, helgi
helehet hainaaigu.*

ÜTTE JA TÕIST RAHVARÕIVIDÕ KOTSILÕ

VAHTSÖLIINA NAISI VALGÕ LINADSÕ HAMMÕ olalapi ja käuseotsa olli verevä langaga kaunistõdu. Linadsõ põllõ pääl olli kah maagõlangaga kirä. Villanõ ündrik tetti joonilidsõst üte laiaga rõivast. Tütrikõ ündrigu joonõ olli hellembät värmi.

Miichi päälüsrõivas oll härmäk vai pikksärk. Pulli külä pernaanõ Pildi Juula kõnõl: «Jalga käve miihil linadsõ püksi vai kaadsa. Püksi olli õks pükse muudu, a kaadsa olli laja. Kaadsolõ aeti nüür perrä ja tuuga kisti nuu ümbre kihä kokko. Kaadsa olli inämbüste pakladsõ ja poolõni jalani.

Esä naanu poiskõsõh kerikuhe minemä. Täl olli valgõ linadsõ kaadsakõsõ

jalah ja maani pikksärk säläh. Kamps oll kitsas ja sälä päält voldih. Es olõ sis rõivil vuudrit all. A täl imä kaenu värehti takast tagasi ja ütelnü:

«Võeh, naa kaadsa omma sääntse mustadsõ. Panõ töösõ!»

LUUDUSLUGU

VAHTSÕLIINA KIHUNKUNNAN OM TASAST MAAD ORAVA JA LASVA KANDIN. Esiki Vahtsõliina ümbre om küländ matal ja lammõ maa. Sääl saa ka parõmbahe põldu tetä. Maa Jõödasküläst lõuna poolõ jääse suurõmbalt jaolt Haani korgustigu veere pääle. Sääl näge silm kinkõ ja mäekundikõisi, esiki suurõmbit mäki. Ka Loosi nulk om mäki täüs.

Varra hummogu Piusa veeren.

Ku Misso ümbre tasadsõ maa pääl kasus inämbüste lehepuumõts, sis Piusa-Tabina palo pääl omma suurõ pedäjämõtsa. Suurõmba suu jääse Orava mõtso sisse, vasta Setomaad Mädäjõõ viirde ja Misso nulka vasta Lätimaad.

Kaardi päält om kõgõ parõmbahe nätä, et kihlkunna maiõ pääl juusk pikki ni süvvi orgõ. Tähtsambä omma Kütiorg ja

Piusa org. Vähämbist võissi nimmada Mädäjõõ orgo, Lehese, Haankasa-Tudõrna ja Piirõja orgo.

Kihlkunda pite juusk Piusa jõgi, terve Lõuna-Eesti pääle pikembit. Kihlkunna põhapuulsidõ piire pääle jääse Võhandu ja Mädäjõgi. Nuu kõik juuskva Peipsihe. Viilaha lätt Plaani-Kerigumäe juunt pite. Lõunapuulsist jõõkõisist juusk Kuura jõgi Vaidva kaudu Koiva. Pedetsi vai Pedejä jõgi om kogoni ainukõnõ jõgi Eestin, miä juusk Väinä jõkkõ ja vii uma vii Riia liina.

Vähämbä järve omma tsäbärigõn kuun kihlkunna lõuna- ja põhaotsõn Lasva nulgan, Orava lähkõn, Tsiistrin ja ümbre Misso. Kütiorgo Noodasjärve mano juusk mitu orgo kokko. Võro-Petseri orgo jääs Tabina järv. Kerkomäe järv ummi vähämbide veljõga ei jää kavvõ Vahtsõliinast.

VAHTSÖLIINA KIHlkUNDA JÄÄS EESTI KÕGÕ SÜVEMB ORG – Kütiorg – ja üts pikembit jõki – Piusa jõgi. A mõnõgi meelest omma rohkõmb kaemist väärt hoobis Piusa liivakooba vai Misso nulga järve.

PIKK JA SÜVÄ KÜTIORG

KIMMÄHE JÄI MIILDE, ET SEO KANDI ORO OMMA PIKÄ NI SÜVÄ. A tuud vaivald tiät, et üle Tudõrna oro vei Eesti kõgõ korgõmb raudtiisild.

Kütiorg, midä kutsutas ka Holsta ja Tohkri oros, jääs Haani luuduspargi piire sisse. Taa oro mäemäne jago om piiris Rõugõ ja Vahtsõliina kihlkunna vaihõl. Org esi om pia säidse kilomeitret pikk ja mõnõ kotusõ pääl esiki 70 miitret süvä. Tõist nii süvvä orgo olõ-õi tervel Eestimaal.

Mit mõn paigan läävä küländ tasadsõ orokaldõ kõrraga korgõs ja nõsõsõ niivõrra pistü, et säält üles minnä om pia võimadu. Kütiorgo tulõ sisse peris pallo vähämbit orokõisi, mink küle omma niisamatõ pistütidse. Paigapääl kutsutas noid tsoori.

Läbi oro juusk Võhandu jõõ poolõ väiku Isknä ujakõnõ. Kütioro Kasaritsa-puulsõ veere pääle om tett mäesuusakeskus. Oro Vahtsõliina-puulsõ kaldõ pääl oll kunstnik Valdur Ohaka esimuudu maalikoda. Täämbädsel aol tege säält ütte ni tõist kunsti- ja fotomiis Peeter Laurits. Sinnä käü kokko muudki kunstirahvast.

Kütiorgo pite.

MÄÄNE OLL KÜTIORG ROHKÕMB KU SADA AASTAKKA TAGASI?

aoluu- ja koduurja Hindrik Prantsu perrä

SEO VEERE RAHVAL ES OLÕKI OROLO ÜTIST NIMME: *egä jao kotsilõ käve uma nimi. Alo-manõ oll Kütiorg, edesi Süväorg, sis Pööräorg, Mäeorg, Haniorg ja Holsta poolõ käändü Saksaorg.*

Süväoro kaldõ nõssi mõnõn paigan pistü nigu majasaina. Sääl sai õnnõ nii liiku, et pidi mõnõst puuossast kinni haardma. Et Süväoro kaldõ omma paksu mõtsa all, minti sõto aigu süvvä oropõhja pakko. A oron es saa esiki tuld tetä

– savvu nõsõminõ olõssi vainlaisilõ märko andnu. Õnnõ mõni kilomiitre oll maad vana tii pääle, midä müüdä käüti jo kesk-aol Tartost Vahtsõliina. Tuud pite liiku ka hulgakõisi vainlaisi.

Jaanusoro korgõ ja pistülidse kaldõ tei nii karalõ ku karussilõ pallo vaiva. Ülesminek pand hahkatama ja tekk purväsünüs. A tuust huulmalda oll esieräligult illos kaia, kuis oro kaldõ pääl kasvi puu nigu ütstõösõ sälän. Mõnõ küündü veerändi oro korgusõni, tõösõ puuldõ orgo ja kolmanda kolmveerändi. Õnnõ ülemädsõ küündü oro veerest korgõmbahe. Õdagidõ võidsõ päävä minekit või-olla uma paarkümmend kõrda kaia. Ku oro põhan oll päiv jo kaonu, sai tuud tükk maad korgõmbahe minnen jälki nätä.

MU KODOKOTUS KOLOREINO

Puustusõ talo noorõ peremehe Toomsalu Tarmo perrä

MA ELÄ KOLOREINO KÜLÄN PUUSTUSÕ TALON. *Tuu külä om Tootsi ja Holsta külä vaihõ-pääl. Siin om mäki ja orgõ, hainamaid ja ujakõisi. Kõigil nail omma uma nime.*

Mii lähkün om pallo mäki. Mii vana talomaa pääle jääs kats mäke. Nuu omma Iгимägi ja Сикалимägi. Сикалимäe nimi om tulnu saksa keelest. Iгимäele tei mäesuusataja slaalomiraa. Trossiga saa Haniorost suussõ vai kelguga märke üles sõita.

Koloreino külän om viil tõisigi mäki. Kõõrupõllumägi, Tanoma mägi, Tiodimä-gi, Maramägi, Kunnimägi, Vanaramägi, Saarõmägi, Tsõõriksuumägi. Tsõõriksuumäe pääl oll suur tsõõr, sääl peeti vanastõ pitõ. Vabarnamäel kasus pallo vabarnit.

Mäki vaihõl omma hainamaa. Ka noil omma nime. Peräniit om kõgõ tagomanõ ja perämäne hainamaa. Uteniidü pääl kasvi väega hää lambahain. Niidü all juusk illos Isknä uja.

Mii talomaa seen omma viil tsori. Kakõndu tsori om väega äkiline. Keväjäne suurvesi kaksõ osa kallakut är. Sõa aigu olli inemise ja eläjä sääl sõapaon. Haa-

vatsorin kasvi hulga haavu. Toomõlumbitsori, Edejärvetsori ja Uteniidutsori omma hainamaiõ pääl. Katlahavvatsopp om suurõ katla muudu. Illos ja armsa om mullõ mu kodokotus Koloreino.

ILOSAMBA KOTUSÕ PIUSA JÕÕ VEEREN

PIUSA JÕGI NAKKAS PLAANI KÜLÄJÄRVEST ja om alostusõn väega suurõ sadamisõga. Hää om keväjä suurõvi aigu jõkõ pite sõita. Piusa om suvõlgi küländ külmä viiga, selle et jõgi om lättit ja viipõörüssit täüs.

Piusa om terve Lõuna-Eesti pääle pikkusõlt tõõnõ jõgi – päält 109 kilomiitre. Rahvas tiid, et Piusa om olnu aastagasato piirijõõs Võromaa ni Setomaa vaihõl. Üle piiri Setomaalõ tä juuskki. Kaemi üle 1965. aastagal tettü Piusa kaitsõala ilosamba kotusõ. Alostami pääle Vahtsõliina kandsi varõmidõ – liinakandso – mant. Vällä jovvami Tammõ veski silla mano.

Edimädse piätuse teemi Vahtsõliina pargin. Sääl kasus vannõ suuri tammi ja sarapid, võõrist puiõst lehtkuusi vai lehhsit. Pargi lask tetä umaaignõ Liphardti-herr. Jõõviiri pite kasus lõuna puult peri käokuld ja tatari-põisrohi, midä muial Eestin suurt ei olõ. Hääd kätt pargi nukast üle nurmõ jääs Paabu müür. Sulasõpoiskõnõ Paap hüpänü suvõl kuumaga jõkkõ, a viikeerüs veenü tä põhja. Uppu är, a tä nimi jäi liivakivist müürüle külge.

PANÕ TÄHELE VANNO VESKIKOTUSSIT! Piusa jõõ pääl oll varrampa vähämbält 11 veskit. Jõõviirt pite jovvat Möldre vai Makõ veski mano. Sääl oll 18. aastagasaa lõpul Vahtsõliina mõisa vasõkoda. 45-puudalidsõ vasaraga pesseti vällä katlit ja torrõ viinaküuke jaos. Vasõst anomit ja muud tarvilikku sai nii mõisaherrä ku talorahvas. Nika ku keväjäne suurvesi tammi är lahk. Peränpoolõ ehit Makõ-nimeline miis jõõ pääle vahtsõ veski. Sääl käve lavvalõikus ja ildampa tetti esiki villatüüstüs.

KAEMI ÜLE PIUSA MÜÜRÜ JA KOOBA! Ku Makõ müürüst müüdä minnä, jovvami Jõksi lähkühe. Sääl saa kaia Kääpämäe kuupõ ja Jõksi müürü. Kääpämäe kuupõhe käkiti hinnäst viil tõõsõ ilmasõa tapõluisi iist. Jõksi müürü all om hää puhada vai esiki telk pistü panda. Müürü päält paisus Hinniala varik jõõ tõõsõ perve pääl.

Härmä külä all om Eesti kõgõ korgõmb jõõmüür – Härmä Mäemäne müür vai Keldre müür (43 m). Härmä Alomast vai Kõlksniidü müürü peetäs umakõrda väega ilosas. Liivakivi näütäs sääl meile ummi

Härmä mäemine müür.

esisugumaisi värme. Müürmägi om kodos pervepääsläisile.

Imehtele tuudki, kuis jõgi siinkandin jõõniite ja korgidõ pervi vaihõl käändles. Perve pääl kasus inämbüste pedäjämõts. Taad kanti om inemine kõgõ veidemb putnu. Ku külä viil rahvast täüs olli, tetti egä suvõ Piusa jõõ veeren haina. No haina suurt ei tetä. A jõõ viirt pite roitja löüd õks mõnõ raakõsõ, midä pite edesi liiku.

Lõpus jovvat vällä Obinitsa-Võro tii pääle Tammõ veski mano.

PIUSA KAITSÕALAL *Kapõra küle all tei mõtsavarga päält kolmõ millona krooni kahho. 20 hektaari päält võeti maaha kõkkõ, miä vähägi saadi. Mõts oll sääl küländ nuur ja maaha lõikama pidänü õnnõ kehväkese puu. A nuu omma hoobis kasuma jätedü.*

Säädüse perrä om kaitsõala pääl mõtsa lakõs ragominõ hoobis keelet. Vargist perrä jäänü paik om jälle kaia. Olõ-õi viisit ossõ vaalu aia ja kotus esi näge vällä ku tsungõrmaa. Mõtsatiist om saanu mülgätüs, kon mitmõl puul om nätä rohkõmb ku puul miitret laja tihavva. (aolehe «Võrumaa Teataja» perrä)

HINO JÄRV JA TÕÕSÕ MISSO NULGA JÄRVE

KU MISSO NULGA JÄRVI ÜLES LUGÕMA NAKKAT, saat ni 25 järve ümbre. Kõgõ suurõmb ja üts ilosampi om Hino järv (19,8 ha) Missost lõuna poolõ, innembi viil ka Valgjärves ja Pugola järves kutsut. Järv esi om piklik, saari ja puulsaari täüs. Saari pääl kasus suurõmbalt jaolt mõts. Hino järve peetäs hääs kalajärves. Tiidläisil om siist üles märtgit pia 40 tsirguliiki, nätä ollõv esiki järvekauri ja kalakodast. Nuu viihaina, miä kalgi vett tahtva, kasusõ põhakaldõ pääl. Esisugumanõ viihain *vesilobeeliä* taht pehmet vett ja tuud lövvüs lõunakaldõ veeren.

MISSOST PÕHA POOLÕ JÄÄS KISÕJÄRV (48,9 ha). Käändligadsõ kaldõ tegevä tuu ütes ilosambas Missomaa järves. Vaibsaarõs kutsut puulsaar jaga järve nigu kolmõs vähämbäs jaos. Vanastõ oll Kisõjärv tõisi järviga – suurõmba näist Pahijärv ja Sõdaalunõ järv ni vähämbä Vuuhjärv, Mägiälunõ, Laihjärv, Kõrbjärv – ütine mitmõ saarõga järv. A vett jäi ao joosul veidembäs ja üts suur järv kuivi säitsmes vähämbäs järves.

Esimuudu viihaino om uurit viil Vahtsõliina lähkün Kerkomäe järvest (61,2 ha). Võrokõsõ omma näile pandnu uma nime nigu räninügä, tsirrulhain ja lapikhain. Olõ-õi joht nii, et üte viihaina kõik.

* *räninügä* – ränivetikas

* *tsirrulhain* – järve-lahnarohi

* *lapikhain* – jõgitakjas

KULLÕ HINO JÄRVE!

*kiränigu
Aime Maripuu perrä*

Hino järv pidävät inne suuri sõto ohkama. Nigu olõssi tä seo kandi murrõ hindä umas tennü. Vanastõ kuulut rahvas tuu perrä verd ja hukatust.

Päält säänest juttu oll esiki veidü kahtlanõ tunnõ Hino viirde minnä. Oll üü. Suurtii käänd Misso vaihõlt põldõ poolõ. Süüü paiku lätsimi Kalmõtõmäe alt läbi. Tiidsemi tuudki, et siä lähkühe räbästigu sisse jääs tsillokõnõ Mustjärv. A sis paistu kuusi vaihõlt üüse vasta midägi esimuudu hellet ja suurt – tuu ollgi Hino.

Ku istõmi päivä vana parvõ pääl viihaino siän, näüdäs järv meile umma mitund näko. Ku päiv pilve ala tõmmas, läts Hino ohohallis. A pääväpaistõl lei helkämä. Ku pääväminegi aigu suukurõ kluuksma naksi, juusk tuu helü kaja üle järve. Olõssi tahtnu näidega üten hõiku, a es olõ säänest hellü.

Ku Hino viirde läät, kullõ tedä. Vast tä ei ohka. Terehtäs hoobis pääväminekit ku tuugi kõrd.

Missomaa järve.

Kae üle Hino järve!

PIUSA – PEDÄJÄMÕTSA JA PALOPÄÄLIDSE

PIUSA KANDIN JÄÄS KAEJALÕ SILMÄ KÕGÕ ROHKÕMB ROHILIST JA VALGÕT VÄRMI. Rohilidsõ omma suurõ pedäjämõtσα, miä häämeelega kuiva palo pääl kasusõ. Valgõ om Piusa liiv. Suvõl kütt keskpääväne päiv liiva nii kuumas, et palja jalaga om lämmi astu. Õdagunõ päiv paistus nii ilosahe pedäjätüvvi pääle, et terve mõtσαalonõ lüü helkämä.

Piusa liivahaud.

Sammaskooba tegüsi nii, et liiva uuristõdi kaibmisõga jalgo alt allapoolõ madalambas. Kooban olõt nigu liivamäe seen kerikun – egäl puul korgõ liivakivisamba. Vähämbä koobasuu andva üllest valgust. Mõrsjamäe all om kõgõ madalamb kuup, kon saa õnnõ käpilde edesi minnä.

Piusa kuupõ seen om nahkhiiri vai üüsisassiõ talvõkodo – Hummogu-Euruupa (*Ida-Euruupa*) suurõmbit. Nää lindsõ Piusa magama ka 100 kilomiitre takast. Esiki Lätimaalt ja Pihkva kandist. Egä aastaga tulõ nahkhiiri mano: näid ollõv jo päält kolmõ tuhandõ. Nahkhiire joht siin jo liiva ei kaivassi! Liiva võtminõ vai mõtsa ragominõ kuupõ mant või näide kodo hoobis är häõtä. Et nahkhiiri egäl puul veitüs om jäänü, omma nää säädüse kaitsõ all.

Piusa koobõn käümise kõrd

Kõik Piusa kooba omma kaitsõ all. Sääl om keelet prahti pillu, larmada, tuld palota vai muud kurja tetä.

- *Koobõn käüjä piät väega ette kaema – kooba võiva esiki sisse sata (kõgõ kimmämb om muusõumikuup Piusa poodi takan).*
- *Nahkhiiri putminõ vai näide ligi minek lähkembähe ku miitre maad om keelet – sis ajat nää üles. Inemisele ei olõ hää ka tuu, ku nahkhiir purõ.*
- *Nahkhiiri puhkusõ aol (mihklikuust nika ku mahlakuuni) om keelet kuupõ seen esiki kõva helüga kõnõlda.*

Päält klaasiliiva kaibmist om Piusa liivahavan ja kuupõ man häste nätä eri värmi liivakihete. Ülemädse jao pääl (nii 10–12 m) paistus verevät vai kõllakat liivakivvi. Vai esiki pihlõvärmi – sääl om savvi ka seen. Säält allapoolõ jääs hellembät halli ja putõt valgõt liivakivvi. Liivakivi seest om lövvet esiki vällä koolnuidõ kallo hambit, mitmõsugumaidsi luutükke ja haino tükukeisi.

AOLUGU

VAHTSÖLIINA KIHCLKUNNA MAIÕ PÄÄL lövvüs nii vanno ohvripaiku, havvakääpõt ku liinamaiki. Kõgõ vanõmb lövvüs om kiviao kirvõs Korgõsilla veski mant.

Vahtsõliina om kõgõ hummogupoolitsõmb kant Kago-Eestin, kon olli tarandkalmõ. Ravvaool matõti inemiisi Kerigumäe, Kisõjärve, Siksälä ja tõisigi kalmihe. Vahtsõliina kandin om viil hulga taha hummogu puult peri kääpämatussit. Säantse kääpä jäi inämbüste Piusa jõõ orgo. Aoluu-uurja omma ummi kaibmiisi tennü Loosi Kääbästepalon, Lindoran ja Tabinal.

Liinamäki kotusõ näütäse tuud, et siin eleti mitmõl puul. Vanõmbas arvatas Hinniala liinamäke. Vana maarahva kants võidsõ olla Vahtsõliina liinamäel. Vahtsõliina tull vana sõa- ja kaubatii Pihkvast ja Irboskast. Säält sai tuud piten edesi Kiräpääle (*Kirumpääle*), Otõmpääle (*Otepääle*) ja Tartohe.

KISÕJÄRVE LOODSIK

KISÕJÄRVE VEEREN ELLI INEMISE KIMMÄHE JO MUISTÕHAVVA. Säält om lövvõt vanno käevahrõ, rahha ja pallo muud pñõvat. Üts vanõmb lövvüs om hobõsõraud. Lövvõti muistidsõ ao mehe sõakirvõs ja roodsuga odaots. Misso järvi pääl olli viil esimuudu kalapüüse – kaidsa. Kõik naa lövvüse andva meile tiidmise, kuis siin muistõhavva eleti.

Umma suurt saladust joud Kisõjärv nika ku 1939. aastagani õnnõ hindä teedä hoita. Ku tuud aigo järve vesi kaivõt kraaviga ala lasti, kisti viist vällä loodsi. Tuu oll jammest palgist raot ja pia kuvvõ miitre pikkunõ. A õhu käen lagosi tuu kipõstõ lakja.

Ildampa näkk Tsiistre miis Niilo Elmar järve pääl loodsiguga sõitõn mua seen viil ütte puutüvest vällä tahvitsõdu loodsigu nõnna. Seokõrd taheti targõmbahe tetä. Loodsik jäteti vette. Mõnõ ao peräst tuudi tä eritiidläisi abiga ja suurõ ettekaemisõga viist vällä.

Et loodsigu vannust teedä saia, võeti tuu külest proovitükk. Teti selges, et Kisõjärve loodsigu vannus või olla esiki 870+–70 aastakka. A loodsiikut es kannahtha kaemisõs vällä panda. Nii lasti tuu järve tagasi.

Muistinõ lövvüs – kaidsa.

MIDÄ SIKSÄLÄ KALMÕ MÄLEHTÄSE?

TÄÄMBÄDSEL AOL PEETÄS MISSO KANTI EESTI KÕGÕ PERÄMÄDSES NUKAS. A taa ei olõ kõgõ sääne viirpoolinõ kotus olnu. Muistõhavva käve seo maanukakõnõ kokko suurõ ütidsõ kultuurikunna ala. Tuu küündü nika ku Volgani ja Lätimaal Väinä jõõni.

2000 aastakka tagasi sulatõdi Siksälän Hino järve veeren jo rauda. Mii aoarvamisõ alostusõn naksi muial Eestimaal ja Võromaalgi elo ja kombõ muutuma. A Misso kolk elli õks umaette ja hoit viil kavva muistidsõ ao kombist kinni. Suurõ tii jäi siist kavvõ ja põha puul olli piiris Tsiistre suu ja mõtsa.

HINO JÄRVE JA MUSTAJÄRVE VAIHÖLÖ JÄÄSE SIKSÄLÄ KALMÕ (900–1600 pKr). Naisi mant om lõvvet pronksiga kaunistõt sõba ja väidsetupp. Missomaa naasõ omma kandnu sääntsit rõivit ja helmit, määndse olli ni Lätimaal ku Setomaaal. Arvada, et tuul aol käüti siin kõgõ rohkõmb läbi lõuna puult naabridõga.

Esieralik om, et viil 14. aastagasaal panti siin miihile hauda üten mõõk vai kirvõs. Sõariista kandminõ om vaba mehe tunnismärk. Tuud muial inämb es tetä – ülejäänü Eesti oll jo vööra võimu all. Arvatas, et seo kant joud kavvõmb umma vapa põlvõ hoita. Ku Misso nukk üten Mariburgiga (Aluksne) läts Liivi ordu kätte, jäi sõariista kandmisõ õigus

siin viil alalõ. Misso ja Siksälä mehe naksi esiki Kõugumäele kantsi tege-mä. A inne valmis saamist palotõdi tuu maaha.

Peräkõrd jäi ka siin – täämbäde Eesti peräkõl-gan – vabast põlvõst õnnõ mälehtüs.

VANA

OHVRIKOTUSÕ

ILMAMÄGI JA TAMMÕTSÕÖR

Tüütsmäe kolgan Tilga ja Utike külä piiri pääl om Ilmamägi. Tuu kandi inemise omma arvanu: «Siist korgõst om terve ilm nätä.» Ilmamäe lähkühe jääs Tammõtsõör. Mõlõmba kotusõ om-

Misso miis pidi umma vapa põlvõ ja pereht kaitsma.

ma Kütioro keskpai-
gast veidü hummogu
poolõ.

Mille Tammõtsõõr?
Sääl kasus tsõõrin säid-
se pia 200 aastaga van-
nust tammõ. Arvatas,
et nuu paiga omma
vana ohvrikotusõ.
Ohvriid tuudi sis, ku
hääd saaki ja eläjakas-
vu loodõti vai taheti
tukõ hindä elo ja te-
gemiisi hääs. Kuimuu-
du ja kinkalõ ohvriid
tuudi, ei olõ teedä.

Utike külä nurmõ, iin keskpaiigan Tammõtsõõr.

Vanastõ es lubata tammi ala eläjit süümä laskõ – nuu võivat sinnä matõdu luukundi
vällä kisku.

Udmurdimaal mii keelesugulaisi man tuvvas sääntsidi kotussidõ pääl viil tääm-
bädseni ohvriid.

VIIMÄTSEL VINNE AOL TAHETI ILMAMÄKE KAIBMA NAADA. Kolhoosilõ oll ruusa vaia. Pia
puul mäke veeti minemä ja mäeharigi nakas varisõma. A uma inemise julksi umma
mäke kaitsa. Nii võetigi Ilmamägi ja Tammõtsõõr kaitsõ ala.

Hinniala külä man om Päävapäüürdmise mägi. Sääl tuudi kah egä kevjäjä ohvriid
ja pallõldi päivä: «Pääväkene, päkäkene, tulõ vällä! Ma otsi sinno oraga, kae sinno
karavitsaga!» Inemise es tiiäki, et tuusama mägi om muistõhavva olnu liinamägi. A
määnegi arvosaaminõ tuu kotusõ erilidest väest oll näil alalõ püsünü.

Karalatsi pallõmisõ sõna suurõ vihma aigo:

*Päiv, tulõ vällä, ma
lää sullõ käümä, vii
pallo kosti:
näpotävve võidu,
suurõ tsõõri sõira,
pütätävve kohopiimä.*

VAHTSÖLIINA KU TÄHTSÄ PIIRIKANTS

VAHTSÖLIINA KANDSIL OM PALLO NIMMI OLNÜ. Kõik võõra, kiä tulli siiä umma võimu
näütämä, panni tä nime uma kiilde ümbre: *Castrum novumi, Nöenhus, Neuhausen* vai
Novõi gorodok. Nuu kõik tähendäse vahtsõt liina. A sõna liin esi es tähendä vanan
keelen mitte kotust, kon hulga inemiisi kuun eläs, a hoobis kantsi vai lossi.

1342. aastagal tetti siia kivist kants. Kantsi lasketi Tarto piiskopi mii vana maaliina asomõlõ. Tuu sai kõgõ kimmambäs kindlusõs vasta Vinne piiri. Kantsi ümbre tegüsi ka väikene küläkene. Tuud häõti mitu kõrda üle käünü võõra väe.

Vahtsõliina kants mii päivil.

*Riia pääpiiskopi
kiri Rooma paavst
Innocentius II-lõ*

Varsti päält Vahtsõliina ehitämist sündü lossi pääkabõlin suur ime. Pümmel üül oll tühäst kabõlist kerigulaulu kuulda. Ku kaema minti, anni kats vahaküünald esisugumast valgust. Must rist, miä oll muido sainapääl kinni, saisnu ilma toelda kest altarit.

Päält tuud naksi Vahtsõliina käümä palvõrändäjä Liivimaalt ja esiki Saksamaalt. Pallo pümmel ollõv siin uma nägemise tagasi saanu. Kiä oll kurt, naanu vahtsõst kuuldma.

Riia pääpiiskop kirot tuust suurõst immest 1354. aastagal esiki Rooma paavstilõ. Paavst kuulut vällä palvõrändämise ja lubasi, et kiä joud tuuaigsõ katoliikligu ilma veere pääle Vahtsõliina, saa neläkümne päävä patu andis. Ku tulli suurõ sõa, jäti ka palvõrändäjä Vahtsõliinan käümise perrä.

Kõvõmba tapõlusõ Vahtsõliina peräst

Suuri tapõluisi peräst sai Vahtsõliina kants pallo kannahda. Liivi sõa aigo 1558. aastagal tull üle piiri 80 000-meheline Vinne vägi ja piird kantsi sisse. Vahtsõliinat olli kaitsman õnnõ 80 rüütli ja 200 sõasulast. A suur ime om tuu, et nää pei vasta siski kuus nädalit, inne ku kantsi vainlasi kätte anni.

PÄÄLT LIIVI SÕTA LÄTS VAHTSÕLIINA POOLA VÕIMU ALA. Suurõmb jago külli olli inemiisist tühä. Kiä oll tapõd, kiä mõtsu sisse vai üle piiri är paenu.

Mõnõ ao peräst – 1625. aastaga paiku – sai võimu hindä kätte ruutslasõ. Roodsi aol tull vindläisi kümnetuhandõlinõ vägi jälki Vahtsõliina ala ni alost ümbre haardmist. Tõõsõl pääväl anni sõton är lagonu kantsi 40 kaitsjat alla.

Roodsi ao lõpul tekk ummi saatjidõga piätüse Vahtsõliinan Vinne tsaar Piitre I. A tä es jää üumajaga sukugi rahulõ. Ku Vinnemaa Roodsi riigi vasta Põhasõta alost, pand tsaar tuud ruutslaisilõ viilkõrra süüs.

PÕHASÕA AIGU SAI SEO KANT JÄLKI SUURT HÄTÄ NÄTÄ. Külä palotõdi maani maaha, inemise kas tapõdi vai viidi Vinnemaalõ vangi. Mitu kõrda käve vainlasõ väe

siist üle. Päält suuri sõto oll vanast kimmäst kandsist õnnõ kands (varõmõ) perrä jäänü. Nii tuud kutsutaski: Liinakands. A torni omma täambädse aoni vasta pidänü. Saisva ku vahi katõ ilma veere pääl.

VAHTSÖLIINA HÄÖTÄMINE

Hindrik Prantsu perrä

Põhasõa aost püsüs aastagasato rahva meelen 1702. aastagal Vahtsõliina kerigu ja alõvi häötämine. Tuu sündü nelipühäl ja õkva keriguaol. Tapatüü oll hirmsa: kõik kerikuhe tulnu inemise tapõdi. Är pässi õnnõ üts miis, kiä oll jutlusõ aigu tulnu vällä Piusa viirde umma hobõst kaema. Miis näkk külh sõaväke, a es saa inämb tõisilõ sõnna viiä. Tä kärke hinnäst suurõ hirmuga Piusa kaldõ ala vette ja pand pää jõõ veeren paiu lehti ala varjo. Sinnä kuuld tä kõvva larmi ja rüükmist. Peräkõrd, ku miis vii seen kükütämisest är vässü, julgu tä kõrras vällä kaia. Inemiisi olnu kerigu ümbre unikun maan, õnnõ mõni nõstnu viil vai- vaga umma pääd.

Es hooli miis inämb umast hobõsõst, elo õks kallimb. Pruuvnu sis puhmõ vaihõl kodo poolõ pakõ. Ku vain- lasõ tedä inämb nätä es saa, kaenu kõrra sälä taadõ. Ja nännü, ku kerik ja alõvi maja palli.

TÄHTSÄ KAUBATII VAHTSÖLIINA KIHlkUNNAN

VANAL AOL OLLI TÄHTSÄ Riia-Tarto-Pihkva ja Riia-Vahtsõliina-Pihkva kaubatii. Noid teid pite sõidi nii suvõl ku talvõl suurõ kaubavoori.

Jo 13.–14. aastagasaal läts Vahtsõliinast läbi vana kaubatii. Kaubavoori tulli Riias ja sõidi edesi Pihkva poolõ. Tarto liin kaubõl sis kah Novgorodi ja Pihkvaga. Hansaliidu kauba, midä tuudi Põha-Saksamaalt, Hollandist ja Prantsusmaalt Riia vai Pärnu sadamahe, viidi Tartost Pihkvahe. Euruupast tuudi suula, rõivakaupu ja veine. Pihkvast viidi sinnä vasta karusnahko, linna, kanõpit, vahha ja villä.

1590. aastagal vei vinne kaupmehe Vahtsõliina kaudu Riiga 18 788 oravanahka, 559 sooblinahka, 637 soenahka, üle 3500 muu eläjä naha ja viil egäsugust kaupa. Tuusama aoga tõi Riia kaubaherrä Pihkvast läbi Tarto 14 000 oravanahka, 160 sooblinahka, 56 puuta linna ja küündlerasva.

Tii Riias Pihkvahe oll läbi Vahtsõliina lühkümb. Riia kaupmiihil oll umma kau-

pa lähkemb vitä. A Tarto liin sai tuu pääle vihatsõs. Liinalõ tekk kaiho saamalda jäänü tollimass ja tõõsõ massu. Tülü Tarto ja Riia vaihõl käve pia 150 aastakka. Vaiõlus läts nivõrra kõvas, et Poola valitsusõ aigu panti Vahtsõliina kaubatii kinni. A paiklik valitsõja lubasi ilma ülembide tiidmäldä ja massu iist tuud pite siski sõita. Nii käve kauba vidämine Riia läbi Vahtsõliina Pihkvahe õks edesi, nika ku laemb ja parõmb Pihkva-Riia kivitii valmis sai.

Postijaama

Riia-Mariburgi-Vahtsõliina-Pihkva tii viirde naati postijaamu tegemä. Viil ildamba tetti vahtsõnõ postitii Vahtsõliina läbi Harglõ ja Rõugõ kihlkunna.

Vahtsõliina tii viirde vana kandsi varõmidõ lähkühe jääs Piiri kõrts. 1695. aastagal oll säääl jo postijaam. Sõitja sai süvvä-juvva ja hobõsõ puhada. Piiri kõrts oll lajalt kuulsa ja sääält käve läbi pallo rahvast.

Päält kivitii käüki minekit tetti ka Misso kõrdsi mano uma hobõsõpostijaam. Lähkembä postijaama olli Pihkva poolõ minnä Pankjavitsa ja Irboska, a Riia poolõ sõitõn Romuskalna ja Jaunaskalna. Ku 19. aastagasaa lõpun raudtii valmis sai, lõppi ka hobõsdõga posti ja inemiisi vidämine.

Kuimuudu Pihkva-Riia kivitiiid tetti?

Pihkva-Riia kivitii tegemises kullu pia kümme aastakka. Killustik lahuti käsilde vasaridõga, laotõdi sis tii pääle lakja ja tambiti kinni. Sis tull rassõ tiirull, midä vidi kolm paari hobõsit. Päält valmis saamist lasti tiil viil kolm aastakka vaoda. Kedägi es lasta ummi hobõsõga tii pääle. Ammõtihe pant tiivaht kand kõgõ pikkä ja terävät väist ütten. Tuuga oll hää sõitjidõ hobõsidõ rahkõ läbi lõigada.

Pihkva-Riia kivitii läbi Misso sai valmis 1865. aastagas. Vahtsõliina mõisnigu Liphardt'i ja Võro kõgõ rikkamb ärimiis Stein tahtsõ Missost peris liina tetä.

Kivitii asfaldi ala pandminõ 1950. aastil.

Loodõti, et päält kivitii valmis saamist tulõ siiä pallo vahtsõt rahvast. Liinalõ pidi saama uhkõ saksa nimi – Liphardtstein. A tuust planist saa es asja.

Viimädse Vinne võimu aigu tetti tiid laembas ja õgvõmbas. Täambädsel aol om Misson piirivalvõ ja läbi Luhamaa piiripunkti sõitva suurõ kaubamassina.

VOORIN KÄÜMISE LUU

kodo-uurja Lui Niilo perrä

VANAL TEOORJUSÕ AOL SÕIDI TALVÕL SUURI TEID PITE VOORI. Üten voorin võidsõ olla pia 40 hobõst. Talomehe vei mõisa villä vai vaatõga viina liina müüki.

Vuuri käüti Riiga, Pärnuhe ja Pihkvahe. Päämäne kaup, midä Misso kandist veeti, oll lina. Et kauplõminõ häste läässi ja maamiis mõistassi saksa nimega kaupmiist parõмбаhe miilde jättä, võti saksa kaupmehe hindäle ka maakeelidse nime. Aleksander Conrad Schneinpflugist sai *kallis heng*, tõõsõst mehest Johann Friedrich Hoffmannist sai *must hapõn*.

Reki all es olõ tuul aol viil raudtaldo. Ku üte puutalla läbi kullu, sis panti vahtsõ talla puupulkõga ala. Sõit läts edesi. Poolõni tiini sõidi üten hainakuurmõdõga saatjamehe.

Ütekõrra läts saatjamehes Põnni külä Udrasõ 15-aastanõ poig. Poiss tahtsõ talvõl villatsit kaatso jalga panda. Esä nakas tedä kiildmä: «Paklaidsi kaatsoga ei külmä kah är!» A tull krõpõ külm. Koolnus külmänü poiss löüti üte Lätimaa kõrdsi mant. Tä hobõnõ oll kodotii pääl sinnä esi pidämä jäänü.

Vooritii läts ka üle Noodasjärve Lindora kõrdsini, säält läbi Võmmorski ja Petseri. Sis soid pite Pihkva järveni, üle järve Nigula-Ustja kõrdsini ja jõkõ pite Pihkvahe vällä.

Ütekõrra oll linavuur kest järve, ku nõssi tuul ja nakas lummõ sadama. Tii kattõ är ja edesi sõita es saa. Hobõsõ panti tsõõri, pää sissepoolõ. Kuurma veeti üttekokko – nuu anni tormi iist varjo. Inemise jäi tuu tsõõri keskehe ja naksi hindäle lummõ küle ala kokko kraapma. Önnõ üts nuur poiss, ihnsa peremehe sulanõ, oll väega keerge rõivaga. Täl kästi juuskõ ja tramp, et hinnäst lämmistä. A tä vässü är ja külmämine oll jo silmäga nätä. Sis võtnu üts vanamiis kats hainamärssi, tennü lumõ sisse mulgu, pandnu üte märsi ala ja käsknü poisil pikäle visada. Tõõnõ märss panti poisilõ pääle.

Hummogus läts taivas selges. Ku märss päält nõstõti, lövveti nuurmiis kõvva magamast. Tä oll terve ja elon.

KERIGU JA ÜTS UNÕHTÕT KALMUAID

VAHTSÖLIINA KERIK OM MITU KÕRDA KOTUST VAHETANU. Edimädses kerikus peetäs vanna orduaigsõt kabõlit kandsi tornin. Sis tetti kandsi lähkühe vahtsõnõ kerik, miä Põhasõa aigu är häõtedi. Väikene puukerik oll päält Põhasõta Küläoro külän täämbädse hooldõkodo kotsil.

Vahtsõliina Pühä Katariina kerik õnnistõdi sisse 1772. aastagal. Tuu hallist maakivist ja verevide kantõga kerik om püsünü täämbädseni. Kunstitudja kitvä Maõdelli altarimaali. Kerigu hõrila tei pallo aigu ildamba Võromaa meistre vele Kriisa.

Vahtsõliina kogodus om suur, egä suvõ tulõ mälestüspühäle kokko pallo rahvast. Misson om väikene abikerigukõnõ. Vanastõ käüti viil Raadi ja Marga palvõmajja. Puutli külän om alalõ õigõusu kerigukõnõ. Tuu ehiti Puutlilõ elämä tulnu vinne perekunna.

Vahtsõliina maakivist kerik.

KALMUAIDU OM VAHTSÕLIINAN OLNÜ VÄHÄMBÄLT NELI: kats peris vanast aost ja kats vahtsõmbat. Peris vanno kalmõ pääle om mõts kasunu.

1772. aastagast oll erälde üts kalmuaid sakslaisi jaos ja tööñõ maarahvalõ. Ku Vahtsõliinast kerigu poolõ sõidat, jääs tii viirde võso. Võso seest pais-

tus ilma aknilda laonu kivihoonõ. Ümbretsõõri omma maan mõñõ raudristi. Vana inemise kutsva tuud paika õks viil Saksamatus. A inämbuste ei teedä, et sääl puhkasõ mitmõ seo kandi tähtsä kultuuritegeläse: kirämiis George Gottfried Marpurg, mõisaherrä Liphardt, keriguoppaja Masingu ja Victor Stein, kiä kirot perän Koidulat ja Kreutzwaldi kolmanda eesti keelen näütemängu, ja pallo tõisi.

Ravvast riste om katski murt. Havvasambit om lahut. Esiki haudu ollõv vallalõ kaibõt. Või-olla otsiti varandust. Mille mõñõ inemise ei mõista kalmuaia rahust luku pitä?

MÕISAELO

KIHLKUNNA KÕGÕ VANÕMBAL MÕISAL VAHTSÕLIINAL om olnu pallo võõrit peremiihi. Tar-to piiskopilt võti mõisa hindä kätte vindläse. Sis tetti siia Poola riigimõisa, minkal üleskünnet põllumaad sukugi es olõ. Külä olli tühä ja nurmõ võsso kasunu. Päält tuud naksi peremiihis ruutslasõ, sis jälki sakslasõ.

19. aastagasa keskelt tetti suur Vahtsõliina mõisa jupõs. Jupikaupa müümä noid sõski es naata. Liphardt'i olli uma mõisa kuulutanu jagamalda varandusõs. Kihlkunna maiõ pääle tegüsi kuus mõisat: Vahtsõliina (*Neuhausen*), Orava (*Waldeck*), Misso (*Illingen*), Lasva (*Eichhof*), Loosi (*Lobenstein*) ja Põhu vai Tsorona (*Braunsberg*). Talomiihi elo läts kergembäs – lähkemb oll teotüühü kävvü.

Kuri ja rassõ teorjusõ aig

Taloinemise häämeelega mõisahe es lää. Vanarahvas om kõñõlnu: saksohirm oll vanastõ nii mõisa nurmõ pääl ku esiki kerikun ja koolimajan. Saksa peläti ku määnestki tutt. Asanda es üteldä: «Saksa mano minek, julgust vaia.» Ku tuul aol mõisa kaost vettki jõit, pidit tuud kah pelgämä ja varima.

Kõgõ rassõmb oll teorjusõ aigu. Suurõn vallan oll üts mõisa mitmõkümne versta takan. Teolidsõ pidi jo pühapäävä lõuna aigu minemä nakkama. Puulpäävä jouti

kodo õdagu ildas. Adra ja ägli tull kotost ütten võtta. Nuu olli rassõ ja pikk tii rikk tüüriisto.

Kõgõ hullõmb oll, et teolisõ pidi tüüd tegemä üttest söögivahest tõõsõni ilma puhkamalda, es tohe kõrras saisahuda kah. Sääne tüütegemine väsüt niivõrra, et inemise vaivalt joudsõ liiku. Tuust aost om peri üteli: «Liigus nigu tigo vai teoinemine.»

Kimmähe tettü lühkümbä aoga pallo rohkõmb tüüd, ku vaihhõpääl lastu inemiisil puhada.

Liphardt'i – kuus põlvõ Vahtsõliina mõisaherrä

Vahtsõliina mõisa anti jo 1766. aastagal ütele Liphardt'i herräle võla iist pandis. Liphardtõ kätte jäi mõisa kuvvõs põlvõs. Seo veere rahvas kitt mõisaherri tuu iist, et nää umma kanti avidi. A teotüü oll siinkandin õks niisama rassõ ku muialgi.

CARL GOTTHARD VON LIPHARDT, LIIVIMAA MAAMARSSAL, lask kihlkunda edimädse kivi-kerigu tetä. Tä vanõmb poig Guido Reinhold von Liphardt, kedä rahvas kuts Viido, parand mõisahuunit ja nakas parki tegemä. Viil lask tä uma kuluga Vahtsõliina kandsi varõmin välläkaibmiisi tetä. Timä kutsmisõ pääle tull Vahtsõliina mõisahe haigit vasta võtma Võro nuur liinatohtri Kreutzwald. Puulpäivildõ loeti koolõn latsilõ ette Kreutzwaldi raamatut «Wina-katk», et hoita nuuri viinajuumisõ iist.

KU ESIMÄDSE TALO PERISES OSTÕTI

KU TEOORJUS LÕPPI, NAATI EDIMÄIDSI TALLÕ MÜÜMÄ. Vahtsõliina kihlkunna inemise mälehti, et Liphardt'i-herr pidi tähtsäs, et ostja olõssi umakandi mehe. Talo olli siinkandin ka odavamba ku muial. Suurõmb jago müüdi 1870. aastaga paiku: Vahtsõliina vallan 151 ja Orava vallan 127 tallo. Ku edimädse talo ostõdi perises Villändimaal, sis Võromaa jäi tõõsõ kotusõ pääle.

KIRÄNIK KARL RUMOR-ASTI JUTU «KULDLIND» PERRÄ käve tä vanaesäl talo ostminõ niimuudu:

Orava mõisa Pääväkese talo nr 25 müüdi Asti Viidrikulõ. Kõrraga es saa maad vällä osta, selle et maa hind oll ülekohtodsõlt korgõ. Pia neli tuhat hõpõruublit. Vanalõ peremehele, Lasva mõisa üüvahilõ

Pääväkese talo seo ilma aigu.

mõisnik tallo es müü. Tuu oll vana miis ja himost viina. A pujalõ oll mõisnik nõun tuud tallo müümä ja Vahtsõliina mõisan tetti kaup är.

MÕISAHERR (esäle): «Sust, vanamiis, no mõni talopidäjä! Ku poig ost, sis müü! (pujalõ) Kas annat vannolõ eloaisõ söögi ja tarõnuka?»

NUUR PEREMIIS: «Joudumüüdä, herr..., joudumüüdä sandilõgi.»

MÕISAHERR: «Mis nimme su talo kand?»

NUUR PEREMIIS: «Mul hindälgi saksakeeline nimi. Talolõ tahassi õks maakeelist. Olku no – Pääväkese.»

MÕISAHERR: «Keste, keste... Mis matsi kiil taa sääne om? A olõ-õi mu asi, risti vai Pääväpistes.

Hoia pää õigõhe paigah, muu tulõ veitsiviisi. Käse anda sullõ mõisa puult paari härgi ja keväjäs siimne. Kats kotti kardohkit võta viinaköögi mant. Nii ulli kaupa ei olõ ma viil tennü... Et sa mu silmist kaot!»

NUUR PEREMIIS: «Jumalaga, herr!»

MÕISAHERR: «Ooda no, ooda! Edimäne rent või ka masmalda jäiä. A ussaialõ tii aid ümbre!»

NUUR PEREMIIS: «Tennä, paroniherrä!»

Jo perisorjusõ aol elli Pääväkeste kandin soiõ ja mõtso takan tõrvapalotaja, kahrutapja ja mõtsmehitside pidäjä. Et peret ja eläjit elon hoita, tetti mõtsast maad mano. Võsan unnanu soe, suidsutarõn vingõ latsõ. Vana perremiis, kiä talost vällä läts, opanu vahtsõt, et malk sutõ kaitsmisõs piät kõgõ käeperi olõma. Ja ohanu: «Tsirgu laulva siin külh ilosahe, a inemise omma nälän.»

Tetti kõvva tüüd ja elo läts parõmbas. Latsõ kasvi, aigupite tull vanadus. Ku Asti Viidrik jo lautsil oll, nakas ka vana pernaanõ uma elo pääle perrä mõtlõma.

Es kannatõda näide perren tuimalt norotamist ega mõrro näko. Ku noorõ käve nõna alah, naksi vana

Vanaperemehe surm.

näide miilt lahutama. Lauluga tulti hainatüült ja tetti vigurit koton tallitusõ man. Es saa tütrigu olla hirskamalda rehe all ega tsura lorri ajamalda parsil.

Kõik aig käve tüü ja nali ütstõõsõ ala. Es viia üttegi kuurmat sitta ilma talgoliisi likõs kastmalda. Es päse ütski tütrik päävätüüst inne, ku oll poisõlõ uma naaruga häädmiiilt tennü. Talo õnn – kon tä om? Sääl, kon helü helle ja süä rõõmsa.

Kõkkõ tuud mõtõl vana pernaanõ, ku saisõ mõttin ussaia värehti man. Ja tä miil sai hallõs, süä vallalidsõs. Suurõ armastusõga kai tä umma tallo. Suuvõ, et talo püsüsi viil kavva ni toosi mitmõlõ põlvõlõ õnnõ.

SEO VEERE INEMISE SAAVA API MÕTSAST JA MAA SISEST

Kodo-uurjide Meeta Reimanni ja Helve Lübecki perrä

VAHTSÖLIINA KIHDKUNDA JÄÄSE INÄMBÜSTE LIIVADSÕ MAA ja pallo pedäjämõtsa. Kui-
muudu sääntse liivahuskadsi pääl är ellä?

Mõtsmehitside pidämine

Muistidsõst aost pääle oll tähtsä mõtsmehitside pidämine. Muistõhavva pidänu Vahtsõliina kant masma esiki Pihkva vürstile ega aastak 10 leisikat mett.

Egäl mehitside pidäjäl olli uma taropedäjä. Maad pedäjide ümbre kutsuti mehitside karamaas. Taropedäjä man pidi kahru hirmutamisõs tõlv olõma – puupakk, miä and nõõri külen tilbõldõn kahrulõ matsu. Mats oll tuuvõrra kõvõmb, midä roh-kõmb kahr püüd tõlva kavvõmbahe tougada. Kodo man olli pakost tettü taro. Nuu panti inämbüste küllüle maaha (muial Eestin pistü).

Tuu, et tan veeren mõtsmehitsit peetäs, oll lajalt teedä. Esiki Mellini atlasõ Võromaa lehe pääl om kauristusõs suur kuus ja kuusõ külen taropakk, mink mano vana kahr mii perrä roni.

Vana pakttaro Tasatsõ talon.

liivahuskats – liivanõ maa

leisik – vana ao mõõt

Tõrva ajaminõ

Orava vallon omgi kõgõ tähtsämb puu petäi. Talomehe, kiä mõisti tõrva ajja, tarvidi esiki pedäjäkannu är. Kuimuudu tõrvaajaminõ käve? Kanna juuridi maa seest vällä, sis lahuti är ja tetti tõrvadsis. Nuu kõlladsõ vaiku täüs tõrvadsõ panti riita.

Mõtsan oll mitmõl mehel uma tõrvaaho. Tuu oll küländ korgõ kivvest tett ehitüs, mink mano käve tulõasõ. Tõrvaaho seen oll sisemäne aho - tuu ots küündü vällä. Tõrvaaho panti küle päält mulkõst tõrvatsit täüs, katõti mulgu kinni ja naati alt kütmä. A tõrvadsõ es tohe õhku saia - sis olõssi nuu palama lännü. Aigupite nakas tõrv renni müüdä vällä juuskma. Ku tõrva aeti, oll õhk kah ümbretsõõri pedäjätõrva hõngu täüs.

Tõrv esi oll küländ kallis kaup. Setomaalt tull mihi, kiä tõrva är osti ja edesi möi. Peipsi veere kalamehe tahtsõ tõrva ummi loodsikidõ tõrvamisõs. Jaaniõdagu panti korgõ pikä ridva otsa tõrvatõnn palama. Sääne tuli oll kavvõ kõigilõ nätä.

Kukkõ korjaminõ

Peris suurt tüüstüst olõ-õi siinkandin olnu. Päält edimädse ilmasõa and hääd teenis-tüst varra kevjä pedäjäkukkõ korjaminõ. Kukkõ korjaja olli inämbüste naasõ ja koolivaheaol latsõ. Otsidi vällä madalamba ja laemba võraga puu. Sääntsil oll rohkõmb kukkõ külen. Pedäjasiimne vahtsõ riigimõtsa istutamisõs koratigi Orava ja Petseri kandi mõtsu seest. 34 tonni kukusiimnega külbeti pia 15 000 - 17 000 hektaari pedäjämõtsa. Mii kukuseeme oll kuulsa esiki Õdagu-Euruupan. Kuku-kuivus, suur katõkõrralinõ valgõ maja, oll Oraval.

pedäjäkukk - pedäjäkäbi

Liiva kaibminõ

Klaasitüüstüse jaos om kõgõ parõmb valgõ liivakivi. Tuud kaibõtas täämbädseni Piusa liivakaivandusõst. Vai nigu rahvas ütles - liivahavvast. Irboska aktsiaselts Gips nakas jo 1924. aastagal tan liiva kaibma.

Liiva vidämise raudtii Piusan 1970. aastil.

Kõgõ inne võeti liivaproovi. Kaivan-dusõ edimäidsil aastil raoti liiva vallalõ esisugumadsõ hambidõga lapjo ja kir-kaga. Vallalinõ liiv valõti kastõhe, tuudi käügest vällä ja panti kottõ sisse. Hobõsõ vei liivakoti Piusa jaama. Säälaaditi liiv raudtiivagonihe.

Kümne aastaga peräst oll käüke pite tett väikene raudtii. Liiv panti jo kaivan-dusõn vagonikõsõ pääle. Sis tougati tuu pümmest käügist käsilde vällä. Käüke kaibja olli inämbüste naasõ. Viil tüüti põharagoja, kiä liiva vallalõ lei, kãrotaja ja laatja. Liiva kaibmisõst jäi perrã

maa-alodsõ käügi ja kooba, minkal pikkust kokko päält 10 kilomiitre.

1966. aastagast pääle kaibõtas liiva õnnõ maa päält. Liiv pandas massinidõ pääle ja veetäs raudtiijaama. Piusa liiva omma tarvitanu Järvakandi ja Meleski klaasivabrik. Ei olõ mii kehvä maa ja pedäjämõtsa inemiisi kunagi hättä jätnü.

KOOLIOPPUS LÄBI AO

ARVATAS, ET ROODSI AO LÖPUPOOLÕ OLL VAHTSÖLIINAN KUUL OLÕMAN. Kukki kimmäst tiidmist tuu kotsilõ olõ-õi lövvet. Põhasõa aigu olli kooli egäl puul kinni. A 1720.–1730. aastil koolioppust siin kimmähe anti. Tuu ao kuul olnu Vahtsõliina kerigu kõstre rehetarõn. 1776. aastaga kerigupaprin om kirän, et kihlkunna 5892 hengest mõistva lukõ 3229.

Kõva koolisundus

Koolisundus läts väega kõvas 19. aastagasaal, ku Vahtsõliina keriguopõtaja olli Masingu, edimält esä ja perän poig. Kimmä sõnaga nõvvõti latsi kuuli saatmist. Egä ilma asanda koton olt päävä iist tull 15 kopkast trahvi massa. Ku kiäki latsivanõmb pallõl trahvist päsemist, ütelnü keriguopõtaja: «Innemb lätt taa aho külg pehmes ku mu süä.»

Ku kodo lähkün koolimajja viil es olõ, käve kuulmeistre kodo latsi oppama. Sääl tull latsõ mõnikõrd kõgõpäält aho takast, peränulgast pingi päält vai paa mant savvu seest üles otsi. Oppus käve suurõni pümmeeni. Nii käve kuulmeistre kodo oppama egä katõ-kolmõ nädäli takast.

Sis nakas keriguopõtaja nõudma, et egän kolgan olõssi kotus, kohe latsõ saassi kokko tulla. Koolioppus nakas hummogu ja lõppi õdagu suurõ pümmega. Vanõmba naksi jo kaibama, mille latsi nii kavva kinni peetäs. Latsõ pelgävät kahru ja sutt, julgu ei pümmega kodo tulla.

MÄÄNTSE KOOLI OLLI SIIN Eesti Vabariigi alustusõn 1920. aastil? Loosi vallon olli Loosi ja Tabina kuul. Orava valla latsõ käve Haankase, Kahkva ja Luuska kuul. Vahtsõliina vallon oll esiki kuus kuul: Mõisa kuul, Tsäpsi, Tsiistre, Kapõra, Tsolli ja Vahtsõliina kihlkunnakuul. Misso valda jäi kats kuul: Misso-Pugola ja Luhamaa kuul.

Seo ilma aigu opatas siinveeren latsi Vahtsõliina gümnaasiumin ja Misso keskkoolin. Viitka ja Tsäpsi nulga latsilõ om kodo lähkün Viitka algkuul. Orava valla latsõ käävä vahtsõhe Orava põhikuuli.

KUIMUUDU LUGÕMINÕ SELGES SAI?

kodo-uurja Hindrik Prantsu perrä, kiä käve koolin 19. aastagasaa lõpun

Mu esä ja timä vanõmba es olõ jalagagi kuuli saanu. Midä nää tiidse, oli opnu esi koton. Nii tekk esä ka mukka, ku ma viieaastadsõs sai: opas lugõmist, kirotamist ja pääst arvamist. Kirotamisõs papõrd raisada es anda. Edimäst kõrda proovõ kirotata hüdsega puulavvakõsõ pääle. Säält oll lihtsä tuud jälki maaha pühki. Mina ja töösõ mii kandi poiskõsõ tarvidi hüdse asõmõl parõmba meelega

Edimäne koolipäiv Vahtsõliina keskkooli vahtsõn majan 1975. aastagal.

kõvvo kriidi muudu savitükke. Väidsega murrõti tükü orokaldõ päält vallalõ.

Ku käsi oll joba hüdse ja saviga kirotama harinu, anti kätte tahvli ja krihvli. Paprõ pääle sai kirotama naada viil koolin. Lugõma oppõ võrokeelidest aabitsast. Tuul aol oll kodonõ kiil koolin kah egä päivi tarvitusõl.

SELDSEILO KÄVE EGÄN NUKAN JA KOLGAN

19. AASTAGASAA LÕPUN TEGÜSI KÕIKSUGUMAIKSI SELTSE ÜLE TERVE EESTI. Vahtsõliina kihlkunna pia egän nukkan ja kolgan käve kokko uma mängu- ja laulseldsi, laulukoori vai karskusõseldsi. Karskusõseldsi pidol viina es juvva. Vabariigi alustusõn naati ka spordivõistluisi pidämä.

Koorilaul ja muusigaelo kihlkunna süämen Vahtsõliinan

Om teedä, et Vahtsõliina mihi laulukuur käve jo 1869. aastaga edimädsel laulupidol. Laulja olli päämädselt kihlkunna kuulmeistre. Kuulsamba omma olnu koorijuh Edgar Mattisson ja Aleksander Undritz, peränpoolõ mitund põlvõ kooliopõtaja Saarniidü. Kuulsa olli ka Vahtsõliina laulupäevä, kohe pallo lauljit ja päältäkejit kokko tull. Määntsit pille sis mängiti? Karapoiskõisil olli lepäpilli ja pajopilli. Kausisetodõ käest sai savist pardsipille. Koolin ja mõnõl puul koton oll uma hõrril. Pidol mänge lõõdsapill.

Vahtsõliina vallast Kaagu küläst om peri üle Eesti kuulsa oopõrilaulja Elsa Maasik (1908–1991). Terve näide pere oll hää lauluhelüga. Ku lauljanna liinast maalõ tull, käünü tä egä päivi mõtsa viirde ütsindä laulma.

ORAVA VALLA

SELDSI JA PIDO

*Pirnpuu Rosalie
mälehtüisi perrä*

ORAVA VALLAN oll kõgõ rohkõmb seltse 1920. aastil: Haankase karskusselts, Orava rahvaharidusselts, Orava vabatahtlik pitsimiihi ütisüs ja Luuska laulu-

selts, Kahkva segäkuur. Kahkva laulukuur käve kokko jo 1890. aastagast. Mitmõst perrest tull laulma peris mitu inemist: Helpe puult säidse, Noole perrest viis ja Ravva puult neli. Käüti Petseri ja Võro maakunna laulupäivil ni tuuaigsõn Orava vahtsõn seldsimajan. Mitmõ koori pääle kokko tull pia 100 lauljat. Orava haridusseldsi rahvas tekk häämeelega näütemängõ, kõvõmba näütemängutegijä olli Siilbaumõ perrest.

Vahtsõliina algkooli noorõ pillimängjä 1930. aastil.

Määntse olli tuud aigu pido? Simmanit pidämä minti mõnõ talo küünü vai vällä mõtsa ala. Küün oll kõivõga kaunistõt. Mängiti ja tandsiti, lõõdsapill mänge.

Kuulsa seo kandi pillimiis oll Kõli Eedi, kiä võidsõ üü läbi lõõtsa tõmmada. Tandsiti polkat, valssi, padespaani vai krakovjakk. Tetti ka võistutandsmist. Võidu sai tuu paar, kiä kõgõ kavvõmb puhkamalda tandsi joudsõ. Päält tuud käve võistlus edesi viimädse paari ja pillimehe vaihõl. Võitjas jäi õks pillimiis.

Ku pito peeti mõtsa all, kutsuti tuud rohilidses pidos. Säändse pido olli Orava Mõisavarikun, Tudõrna vai Rebäsmäe silla man. Esimuudu pido olli viil loosipido. Loosi sai osta joba inne pito. Pidol loositi vällä kelli, tüüriistu vai esiki jalgratas. Umma jalgratast tahtsõ tuul aol egä nuur! Edimäne tands oll kah võitja avvos. Pido käve huuga hummokuni vällä.

TEEDÄ INEMISE VAHTSÕLIINA KIHCLKUNNAST

GEORGE GOTTFRIED MARPURG TEKK VÕROMAA LATSILÕ LUGÕMIGU

NIME PERRÄ OM ARVO SAIA, et tuu miis maarahva siäst peri es olõ. George Gottfried Marpurg (1755–1835) sündü Saksamaal. Ku tä Tartohe opma tull, nakas ka lõunaeesti kiilt opma. Ku kiil pia selge, tull tä Vahtsõliina keriguopõtajas.

MARPURG TAHTSÕ, ET KÕIK LATSÕ ÕKS kooliopust saassi. Tä arvas, et kimmähe om vaia vahtsit koolimajjo ja umakeelitsit opiraamatit. Et latsil, kiä tuul aol õnnõ võro kiilt kõnõli, olõssi kergemb lukõ, tekk tä 1805. aastagal esi edimädse lõunaeesti koolilugõmigu. Lugõmikul oll pikk päälkiri: «*Weikenne oppetusse nink luggemisse Ramat Tarto marahwa kooli laste tarvis*». Sääl kõnõldas nii eläjist, kodo-

tõiest ku tervüse parandamisõst. Andas oppust kõrraligus elos. Mõnjõ juttõ päälkiri omma «*Se holetõ Karjos Peter*», «*Se laisk nink rojane Kaddri*», «*Se hä Märt*» ja «*Se mõistlik, wirk nink hä majapidaja Leno*».

Vahtsõliina latsilõ naati kihlkunnakoolin esiki kirotamist oppama. Kae imeht – näil olli terve Liivimaa ja Eestimaa pääle edimädse koolivihu! Nuu olli kokkomurrõdu puhta paprõ Rāpinā paprõvabrikust.

Nõstvide pandmisõst

Keriguopõtaja Marpurg tahtsõ ka latsi vanõmbilõ hääd nõvvo anda. Nii kirot tä aolehele «*Tarto maa rahwa Näddalileht*» nõstvide pandmisõst. Nõstva vai eesti keeli rõuged olli tuul aol väega rassõ haigus.

Aolehen oll palvõ vanõmbilõ: «Üts hä mannitsus kumba kigille Ma-rahwa laste Wanambille nõstme ehk herne pandmise polest se wastse wisi perra.» Vanõmbil kästi laskõ latsilõ kaitsõrõugõ panda. Vahtsõliina vüürmündre Saarniit lasknu Võro liinan umalõ neläle latsõlatsilõ tuud tetä. Päält tuud olli nuu latsõ esiki haigidõ latsiga ütenkuun, a ütski inämb haigõs es jää.

KIA VIIL VANNA-KORDOT MÄLEHTÄS?

ORAVA VALLAN VIVVA PÄÄL elli 19. aastagasaa alostusõn uman väikun tarõkõsõn üts esimuudu vanamiis. Tedä kutsuti Vana-Kordo.

Vana-Kordo mõist ette kuuluta. Kõnõldi, et täl om säitsme Moosõsõ raamat, kost tä uma tarkusõ saa. Tuud nõiaraamatut kandnu tä egä päiv hindäga üten. Ütel puulpääväl lännü Vana-Kordo kohegi tallo sanna ja unõhtanu uma raamadu tarrõ lavva pääle. Kiäki perrest lõõnu tuu kipõstõ vallalõ. Kõik naksi lugõma, et nõia tarkusõst midägi hindälegi miilde jättä. A ku sis naanu ussida varõssit ja harakit lindama! Tarõkatus ja aiasaiba saanu näid täüs! Vana-Kordo juusknu tuu larmi pääle tarõ mano, haardnu lavva päält uma raamadu ja ütelnü perrerahvalõ:

«Ku tii naanu mu raamadu perrä midägi tegemä, lännü tuu teil kõrda kah. A ärkäenetüt asja vanna muudu tagasi tetä ei olõssi tii inämb mõistnu. Tuust tulnu pallo hätä kõgõpäält teile hindäle.»

ÜTEKÕRRA NAANU ÜTS KÜLÄPOISKÕNÕ KORDOT TSUSKMA: «Kirdo-Kordo, Kordo-Hordo!»

Vanal Kordol lännü süä täüs. Tä ütelnü: «Sa, poiskõnõ, nakkat veitü ao peräst pini muudu haukma ja jäät ullis kah viil!» Tuu poiskõnõ lännü kodo. Nigu mi-

dägi üteldä tahtnu, nii saanu õnnõ hauku. Säantsest poiskõsõst kõnõl terve külä.

Ku Kordot mõni tõbi vai-vas, visanu tä Kõvõra järve viirde pikäle ja kutsnu hussi. Huss lännü suust sisse, tennü kõtun tsõõri pääle ja tulnu üten tõvõga vällä. Kordo jälki terve!

Vana-Kordo kuulutuisi

Kõrd tulõ aig, ku läbi Vivva külä maiõ sõit raudruun, kiä tulitsit hütsi süü ja tossu vällä aja!

Latsõkõsõ, utkõ – tulõ aig, ku terve külä nakkas ütest ahost leibä süümä! Sääne aig tulõ, ku puhast joogivett jääs nii veitüs, et tuud naatas Irboska kaost raha iist toobiga müümä!

Ütskõrd naatas ilma ütstõist nägemäldä liinast liina kõnõlõma!

Tulõ aig, ku mõtsa puu saava kõik är loetus!

Taiva all nakkasõ sõitma teräsest tsirgu, a maa pääl liigusõ ilma hobõsõlda vankri!

Peräkõrd tulõ aig, ku rahha naatas vakaga mõõtma, a leeväst tulõ suur puudus kätte!

SUURÕMB JAGO KUULUTUISI OM KIMMÄHE UNÕHTÕT. A mõni tä tarkus või kinkalgi viil meelen olla!

MAAILMAMIIS VÕROMAALT –
KIRÄNIK, POLIITIGAMIIS, AOKIRÄNIK
KARL AST-RUMOR

KARL AST-RUMORI (1866–1971) vai Asti Karla elo om ol-
nu niisama põnnõv ku romaan.

Kirämiis sündü Orava vallan Pääväkeste talon ja oll
perren kuvvõs, viimäne lats. Kõgõ noorõmb lats om hää
olla – tuud iks hoiõtas vähä rohkõmb. A poiskõnõ esi oll
kõva ruubõlõja, kinkalõ miildü koiruisi tetä. Ku mõni
vahtsõnõ temp oll tett, üteldi kõrraga: Karla tüü. Tä käve
Kahkva küläkoolin, päält tuud tulli kooli Vahtsõliinan

ja kõgõ lähkümbän liinan – Petserin. Tarto Treffneri koolin nakas tä Rumori nime all
juttõ kirotama.

Tsaario lõpun oll tä aokiränik ja tekk salaja poliitikat. Kirämiis panti esiki vangi ja
pässi vaivalt maaha laskmisõst. Timäst sai üts Eesti sotsialistõ partei alostaja. Ku elo
keerolidsõs läts, tull tä jälki kodotallo varjo.

Eesti Vabariigi aigu oll Ast-Rumor esiki ministri ja kavva aigu Riigikogon. Sis läts
Eesti konsulis Brasiiliahe. A Tõõnõ ilmasõda tull pääle ja tä pidi sinnä jäämä peris 18
aastagas. Elo viimädse otsa elli New Öorgih, kohe kuuligi. Maailmamehe tuhk visati tä
hindä tahtmist pite Atlandi ilmamere pääle lakja.

AST-RUMOR KIROT NII ROMAANÕ (näütüses «*Krutsifiks*»), jutussit («*Tuled sügisõös*») ku
mälehtüisi («*Aegade sadustus*»). Kirämehe hääd meelenpidämist ja lämminnd süänd
tunnõt kõgõ rohkõmb tä kodokandi mälehtüisi ja juttõ lukõn!

LIIVALIITENE

Karl Ast-Rumor

*Täämbä ma mõtli kavvõdõhe. Mõtli tuu liivaliitedse maa pääle, kon pedästikke ja
lepästikke vahel pesälese külä ja küklese olõkatusõga ütsiktalo. Kõigil nail makus
elohõng man ja jumala silm pääl. Suvõl katusõ humalavarrõ katusõni, talvõl nõsõsõ
lumõuarmõ poolõni sainani. Aasta mõlõmba otsa tulõva ummõhtõ kokko ja egäl
pääväl om uma ilo ja rõõm.*

*Täämbä ma näi kavvõdõhe. Näi, kuis kõvõra külätii üte kundi otsast tõõsõ otsa
kõõgerdäse. Üte ruusahavva mant tõõsõ mano ruumasõ. Linaläpete ja leolätete
vahel solgõrdasõ ja – jummal tiid, kohe ärä kaosõ. Ilm oll ilonõ ja rändäjit pallo.
Täämbä ma kuuli kavvõdõhe. Kuuli, kuis kerigu- ja karakellä naksi kõlisamma, käo-
ja kurõkellä kumisõmma. Kuuli, kuis kastõ- ja värihaina unõst heräsi ja kal-
lis pühapävä hummok inemiisi hingen helisi.*

*Täämbä ma aimsi kavvõdõhe. Aimsi, et inemise elotii om pallo lühkümb ku külä-
tii. Vana Jumala aknõ all valõndas igävädsest igävädseni mahlatüvega kõivopuu: säält
om Tark Tikkaja egäle meist üte mahlatila määränü. Minodi tsilkva – kõgõ-*

*päält tulõva tunni ja
päävä täüs, peräst saa-
va täüs ka nädäli ja
aasta. Piagi om kogo elo
tuust tsilkmisõst kuhani
kuurman. Sis lüvväs
mahlatamisõlõ punn
ette... Ja nii omgi
inemise käest kõik timä
osa ärä tsilknu.*

Vana sann Kurõ külän.